

UOT 37.

Sevinc Cəbraylova
Azərbaycan Dillər Universiteti
d-sevindj@adu.edu.az

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ MÜSTƏQİL İŞLƏRİN ROLU

Açar sözlər: *müstəqil iş, layihə metodu, yaradıcı tələbə.*

Key words: *independent work, project method, creative student.*

Ключевые слова: *самостоятельная работа, метод проекта, творческий студент.*

Müasir dövrdə elm və texnikanın inkişafı ilə əlaqədar olaraq respublikamızın təhsil sistemində qloballaşma prosesi sürətlənir, ölkələrarası inteqrasiya genişlənir, yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlığına ehtiyac günü gündən artır. Bu cür inkişafın əsasında internetdən, virtual şəbəkələrdən istifadə edilir. Yaşadığımız dövrün tələblərinə uyğun olaraq ali təhsil müəssisələrində hazırlanan professional ixtisaslı işçi qüvvəsi mütləq şəkildə dünyanın sürətli inkişafı ilə ayaqlaşmağı bacarmalı, həyatın dəyişikliklərinə adaptasiya olmalı, bazar iqtisadiyyatı şəraitində hər cür rəqabətə dözümlü olmalı, innovasiyalardan və yeni texnologiyalardan istifadə etməyə qabil olmalıdır.

Dövrün tələblərinə cavab verən, cəmiyyətimizə faydalı ola biləcək və cəmiyyətimizin ehtiyac duyduğu bu cür şəxsiyyətin formalaşmasında, təhsilin və təlimin müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə təşkilində müstəqil işlərin rolu əvəzsizdir.

Uzun illər təhsilin və təlimin təşkilində müstəqil işlərin rolu arxa plana atılmışdır. Lakin təhsil sistemində dövlət səviyyəsində aparılan islahatların nəticəsi olaraq təlimdə müstəqil işlərin təşkili hazırki dövrdə ali məktəb pedaqogikasının aktual problemlərindən biri hesab edilir.

Məhz bu səbəbdəndir ki, hal-hazırda təhsil sistemində tələbələrin müstəqil işlərinin təşkilinə geniş yer verilir, yeni-yeni imkanlar araşdırılır, müasir dövrün tələblərinə cavab verən yeni formalar tətbiq edilir, işlərin məzmunu zənginləşdirilir.

Müstəqil iş tələbənin təlim prosesində bilikləri və informasiyaları fəal qavramaq, anlamaq, yenidən onların üzərində işləmək, qazandığı bilik, bacarıq və vərdişləri dərinləşdirmək və möhkəmləndirmək məqsədilə istifadə olunan təlim formasıdır.

Tələbələrin müstəqil işlərinin təşkili zamanı aşağıdakı prinsiplərə əməl olunmalıdır:

1. Sistemlilik və ardıcılıq prinsipi

Tələbələrin müstəqil işlərinin səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə ali məktəbdə ilk kursdan başlayaraq son kursa qədər təhsilin bütün pillələrində müstəqil işlərin ən aktual formalarından istifadə edilməlidir. Tələbələrin müstəqil işləri konkret məqsədlərə xidmət etməlidir. Müstəqil işlərin həm təlim, həm də təlimdən kənar formalarından geniş şəkildə istifadə edilməli, onun təşkilində pərakəndəliyə yol verilməməlidir.

2. Sinergetik yanaşma prinsipi

Bu prinsipə əsasən tələbəyə müstəqil işə müxtəlif elmlərin qarşılıqlı əlaqəsi baxımından yanaşmanın vacibliyi öyrədilməlidir. Sinergetik yanaşma müstəqil işlərin bütün növlərində tətbiq edilir. Tələbələrdə sinergetik düşüncə tərzini inkişaf etdirmək dedikdə – ilk əvvəl onlara seçilmiş məzmunun ideyaca əhatə dairəsini, pedaqogika, psixologiya, sosiologiya, iqtisadiyyat və digər məzmun baxımından yaxın olan elmlərin mövcud nailiyyətlərini nəzərə almağı öyrətmək lazımdır. Buradan belə bir nəticəyə gəlirik ki, tələbəni müstəqil işə cəlb etməmişdən əvvəl onu sadəcə “düşünməyə” yox, “sinergetik tərzdə düşünməyə” hazırlamaq lazımdır.

Yeni ideyaların, düşüncə tərzlərinin, elmi-texniki tərəqqinin mühüm rol oynadığı bir əsrdə aparılan müstəqil işlərin məqsədi tələbələri məhz belə bir əsrdə yaşamağa hazırlamaqdan ibarət olmalıdır, yəni tələbələrin müstəqil işləri yalnız öyrədici deyil, həm də tərbiyəedici xarakter daşmalıdır.

Vaxtdan düzgün istifadə olunması və yorğunluğa yol verilməməsi prinsipi

Aparılan təcrübələrin nəticələrinə nəzər salsaq görərik ki, bəzən müstəqil işlərin icrası zamanı tələbələr vaxtdan düzgün səmərəli istifadə etməzlər və bu səbəbdən də uğurlu nəticəyə nail olurlar. Bu cür halların qarşısını almaq üçün tələbləri təhsilin erkən pillələrindən başlayaraq müstəqil işə cəlb etmək, onu müstəqil iş texnologiyaları ilə tanış etmək, yuxarı kurslara qalxdıqca tədricən müstəqil işin daha mürəkkəb formalarına cəlb etmək və onlarda tədqiqatçılıq vərdişləri yaratmaq lazımdır.

Müstəqillik prinsipi

Bu prinsipə əsasən tələbə müstəqil işin icrası zamanı tələbə elmi informasiyaları axtarıb tapa bilir, hər hansı bir fikri, ideyanı əsaslandırır, idrak fəallığı göstərir, təkrarçılığa yol vermir, işin icrasının yeni orijinal yolunu, tərzini tapır [1].

Tələbə müstəqil işlərinin təşkilində aşağıda sadalanan prinsiplər mühüm rol oynayır.

1. intellektual qüvvələrin, potensial imkanların nəzərə alınması

2. müstəqil iş üçün əlverişli şəraitin yaradılması
3. müasir texnika və texnologiyalardan (kompüter, texniki vasitələr) istifadə bacarığının formalaşdırılması
4. ciddi fəaliyyət rejiminin yaradılması
5. tələbənin sağlamlığına və səhhətinə qayğı göstərilməsi
6. tələbədə qətiyyət, işgüzarlıq kimi iradi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi.

Deməli tələbələrin müstəqil işlərinin təşkili zamanı təkcə pedaqoji prinsiplərə deyil, həm də bir sıra mühüm sosioloji, psixoloji, fizioloji prinsiplərə əməl olunmalıdır [1].

Xarici dillərin tədrisində müstəqil işlərin təhsilə, dərslərin gedişinə cəlb olunması məsələsi ən aktual məsələlərdən biri hesab olunur. Bu günlərdə İngilis dilinin tədrisi prosesində yeniyetmələrdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşması məhz müstəqil işlərin köməyi ilə həyata keçirilir. Məhz xarici dilin tədrisində müstəqil iş geniş yer verilməsi tələbələri yaradıcı işə öyrədir, yaradıcı düşüncəni inkişaf etdirir, onların peşə fəaliyyəti sistemində tətbiqi üçün ilkin şərtlər yaradır, fikir, duyğu və hisslərin ifadəsinə üstünlük verərək şifahi və yazılı ünsiyyət qabiliyyətini artırır, həmçinin düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirir. Müstəqil tapşırıqlardan nə qədər çox istifadə olunursa, nəticələr də bir o qədər təsirli olur [2].

Xarici dillərin tədrisi prosesində dərsləklərdə təqdim edilmiş praktik materiallarla işləyərkən öyrənilən mətn, mövzu üzərində yalnız ənənəvi formada iş aparmamalı, tələbələrin diqqəti daha çox konkret problemin mühüm cəhətlərinin aydınlaşdırılmasına yönəldilməlidir. Xüsusən də, nəticənin uğurlu alınması üçün bu proses dərsləkdə təqdim edilmiş praktik materiallar üzərində aparılmalıdır. Müasir tədrisin tələblərinə cavab verən yaradıcı şəxsiyyətin yetişdirilməsi zamanı aşağıda verilmiş müddəalara diqqət yetirilməlidir.

1. Təlim prosesində tələbələrin yaradıcı və müstəqil düşüncə qabiliyyətini aşkara çıxarmaq
2. Dərstdə fəallığı təmin etməklə, daha fəal olanları və marağı üzə çıxarmaq
3. Tələbələrin müstəqil şəkildə biliklərə yiyələnmək bacarığını müəyyən etmək
4. Həvəsləndirmə əsas götürülməklə, təşəbbüskarlığı alqışlamaq [3].

Təlim prosesində bütün bu müddəalar nəzərə alınarsa və dərslə tətbiq olunarsa tələbələr sərbəstləşər, şablondan uzaqlaşar və onların fəaliyyətlərində əsasən müstəqil düşüncəyə istinad üstünlük təşkil edər.

Əminliklə deyə bilərik ki, müasir dövrdə ingilis dilinin tədrisi zamanı istifadə olunan müstəqil işlərin metodları və formaları keçən əsrin üsullarından fərqlənir.

Keçən əsrdə müstəqil iş kimi daha çox kitab üzərində aparılan işlər üstünlük təşkil edirdi. Bunlara mətni oxuyub tərcümə etmək, mətnin ayrı-ayrı hissələrinə başlıqlar vermək, həmin mətni düzgün, səlis, ardıcıl danışmaq üçün plan tərtib etmək, qrammatik qaydanı yeni cümlələr və faktlar əsasında izah etmək, nümunələr vermək və s. kimi tapşırıqlar müstəqil iş nümunələri sayılırdı. Bu cür müstəqil işlər tələbələrdə kommunikaiv vərdişlərin – yazı, danışma, oxu və eşidib-anlama bacarıqlarının formalaşmasına və inkişafına təkan verən amillərdən sayılırdı.

Keçən əsrin sonlarında ingilis dilinin, eləcə də xarici dillərin tədrisində xarici dil müəllimləri audio vasitələrdən də istifadə edirdilər. Doğrudur, hər bir tədris mərkəzi bu cür vasitələrlə tam təşəküllü formada təchiz olunmasa da, tədris ocaqlarının əksəriyyətində linqafon otaqlarına rast gəlmək olurdu. Linqafon otaqlarında istifadə olunan maqnitafonlar ingilis dilinin tədrisində çox mühüm yerə malik olan vasitələrdən biri hesab olunurdu. Bu cihaz şifahi nitqin inkişafına kömək etməklə yanaşı, dilin düzgün tələffüz vərdişlərinin yaranmasına da təkan verir, tələbələrin nitq fəaliyyətini intensivləşdirmək, onların gözəl və səlis danışmalarına şərait yaradırdı. Bu səbəbdən maqnitafon ingilis dili müəllimlərinin müstəqil işlərin təşkilində əsas, aparıcı vasitəsi hesab olunurdu.

Lakin “Kompüter əsri” sayılan XXI əsrdə müstəqil işlərin metodları getdikcə öz axarını dəyişərək daha çox texnologiyanın istifadəsi ilə ərsəyə gələn, internetin, kompüter proqramlarının vasitəsi ilə inkişaf edən metodlar müstəqil iş formasına çevrilmişdir.

Kompüter proqramlarının istifadəsi, tezislərin və layihələrin təşkili, işgüzar oyunlar və konfransların keçirilməsi, müasir ədəbiyyatdan istifadə etməklə qeyri-adi bir şəkildə qurulmuş mətn, dialoq və monoloqla işləmək, internet, kompüter, telekommunikasiya şəbəkələri vasitəsilə xarici dilin distansion tədrisinin təşkili, kompüter texnologiyasından istifadə etməklə tələbələrin müxtəlif mövzulu və məzmunlu nitq fəaliyyətlərinə cəlb olunması və s. müasir tədris prosesində müstəqil işlərin aparılmasının metodları sırasına daxil olur.

Müasir dövrdə ingilis dili dərslərində müstəqil işlərin tətbiqi zamanı tələbələrin hobbiləri nəzərə alınır. Tələbələrin bir çox maraq dairəsi, fərqli hobbiləri olur. Bunlara təbii və digər metallardan əşyalar düzəltmək, fotosəkillər çəkmək, gündəliklər yazmaq, kolleksiyalar toplamaq, təbiətlə ünsiyyət qurmaq, xarici dostlarla yazışmaq və s. aiddir. Bu cür hobbilər tələbələrin idrakını aktivləşdirmək üçün istifadə edilə biləcək yaradıcı amillər hesab edilir və xarici dil dərslərində tələbələrin fəaliyyətini daha da maraqlı edir. Dili tədris edən müəllim tələbələrdən bütün fəaliyyətlərini bacardıqları qədər ingi-

lis dilindən istifadə etməklə həyata keçirməyi tələb edir və beləliklə bu cür müstəqil işlər tələbələrin tədris prosesini daha maraqlı və daha mənalı edir.

Hal-hazırda ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisi praktikasında tələbələri tədqiqat fəaliyyətləri ilə tanış edən, yaradıcılığı, müstəqilliyi, düşüncənin özünəməxsusluğunu inkişaf etdirən “Layihə” metodundan geniş istifadə olunur. Layihə fəaliyyəti tələbələrin bir layihə üzərində işləmə müddətində biliklərini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir, bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəni öyrədir. Tələbə məhz layihə metodunun köməyi ilə xarici dildən düzgün istifadə bacarığına yiyələnir, onda ingilis dilində məlumatla işləmək üçün intellektual bacarıqlar formalaşır. Bu halda tələbənin düşüncəsi problemin necə həll ediləcəyi, hansı rəşional həll yolları seçiləcəyi, seçilən yolun düzgünlüyünü sübut edən inandırıcı arqumentləri haradan tapacağı ilə məşğul olur. Yaradıcı tapşırıqları yerinə yetirərkən tələblər əlavə ədəbiyyatdan, mediadan və internetin imkanlarından geniş istifadə edirlər [2].

Bu cür müstəqil iş formalarının həm dərş müddətində, həm də dərş-dənkənar qeyri-ənənəvi formada aparılması yalnız nitq fəaliyyətinin inkişafına deyil, eyni zamanda assosiativ düşüncə, yaddaş, kollektivdə ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırılmasına və tələbələrin yaradıcı təşəbbüsünə yönəldilmişdir [2].

Müxtəlif debatlar, oyunlar və müsabiqələr zamanı təklif olunan tapşırıqların məzmunu bir çox qrammatik qaydaların daha da dərindən mənimsənilməsinə və əzbərlənməsinə, leksik fondun, söz ehtiyatının genişləndirilməsinə eyni zamanda zənginləşdirilməsinə, monoloji və dialoji nitqin inkişafına istiqamət verir.

Yuxarıda sadaladığımız müstəqil işlərdən başqa ali məktəblərin təlim prosesinin bütün mərhələlərində tədris ədəbiyyatından və əlavə mənbələrdən istifadə etmək, istehsalat və pedaqoji təcrübədə iştirak etmək, kurs və buraxılış işləri yazmaq, tədris və elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul olmaq, referat və yaradıcı tapşırıqlar yazmaq və s. kimi müstəqil işlərdən geniş istifadə edilir.

Bütün bu fikirləri ümumiləşdirərək təlim prosesində aparıcı rola malik olan müstəqil işlərin əhəmiyyətini aşağıda verilmiş müddəalarla izah etmək olar.

- müstəqil işlər tələbələrin bilikləri şüurlu surətdə qavramasına, dərk etməsinə və mənimsəməsinə şərait yaradır.
- müstəqil işlər təlim prosesində qavranılmış bilikləri möhkəmləndirməyə, dərinləşdirməyə və genişləndirməyə imkan verir.
- tələbədə ixtisasla bağlı bacarıq və vərdisləri formalaşdırır və daha artıq təkmilləşdirir.
- tələbədə tədqiqatçılıq qabiliyyətini və bacarığı formalaşdırır.

• müstəqil işlər tələbədə gələcək peşə ilə bağlı qabiliyyətlərin inkişafına şərait yaradır [1].

İngilis dilinin tədrisində tətbiq olunan müstəqil iş formalarından istifadə öyrənmənin təhsil məqsədlərinin həyata keçirilməsinə kömək edir. Bu proses zamanı ingilis dilini öyrənən tələblər ünsiyyət subyektinə çevrilir, digər bir insanın mövqeyini qavramağı, anlamağı və qiymətləndirməyi öyrənirlər. Bütün bu fəaliyyətlərin nəticəsində biz bir yaradıcı insanla qarşı-qarşıya dayanırıq.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Ali məktəb pedaqogikası (*magistr pilləsi üçün dərslik*) , Fərrux Rüstəmov, Tamilla Dadaşova, – Bakı: Nurlan, – 2007.
2. <https://monster-evo.ru>
3. Samirə Məmmədova “Xarici dil dərslərində tələbələrin müstəqil tədqiqata cəlb olunması. Xarici dillərin aktual problemləri mövzusunda Respublika elmi-praktik konfrans”. – Bakı: 11-12 may, – 2017.

Sevinj Jabrailova

Summary

The role of the independent works in the english language teaching process

This article deals with the types of the independent works serving to increase the student's creative ability.

The main question, reflected in the article, is the similarity and distinctive features of independent work used in the learning process of the past and modern centuries, as well as their role in the development of communicative language skills. The article, along with the importance of independent work, emphasizes the formation of a student as a creative person, which is an essential factor.

Севиндж Джабраилова

Резюме

Роль самостоятельных работ в преподавании Английского языка

В статье говорится о самостоятельных видах работы, служащих увеличению творческой способности студента в процессе обучения.

Основной вопрос, отражаемый в статье, схожие и отличительные черты самостоятельных работ, используемых в процессе обучения прошлого и современного века, а также об их роли в развитии коммуникативных языковых навыков. В статье наряду со значением самостоятельной работы, подчеркивается становление студента в качестве творческого человека, что является существенным фактором.

Rəyçi: fl.f.d., dos.A.Sobor
Redaksiyaya daxil olub: 25.02.2021